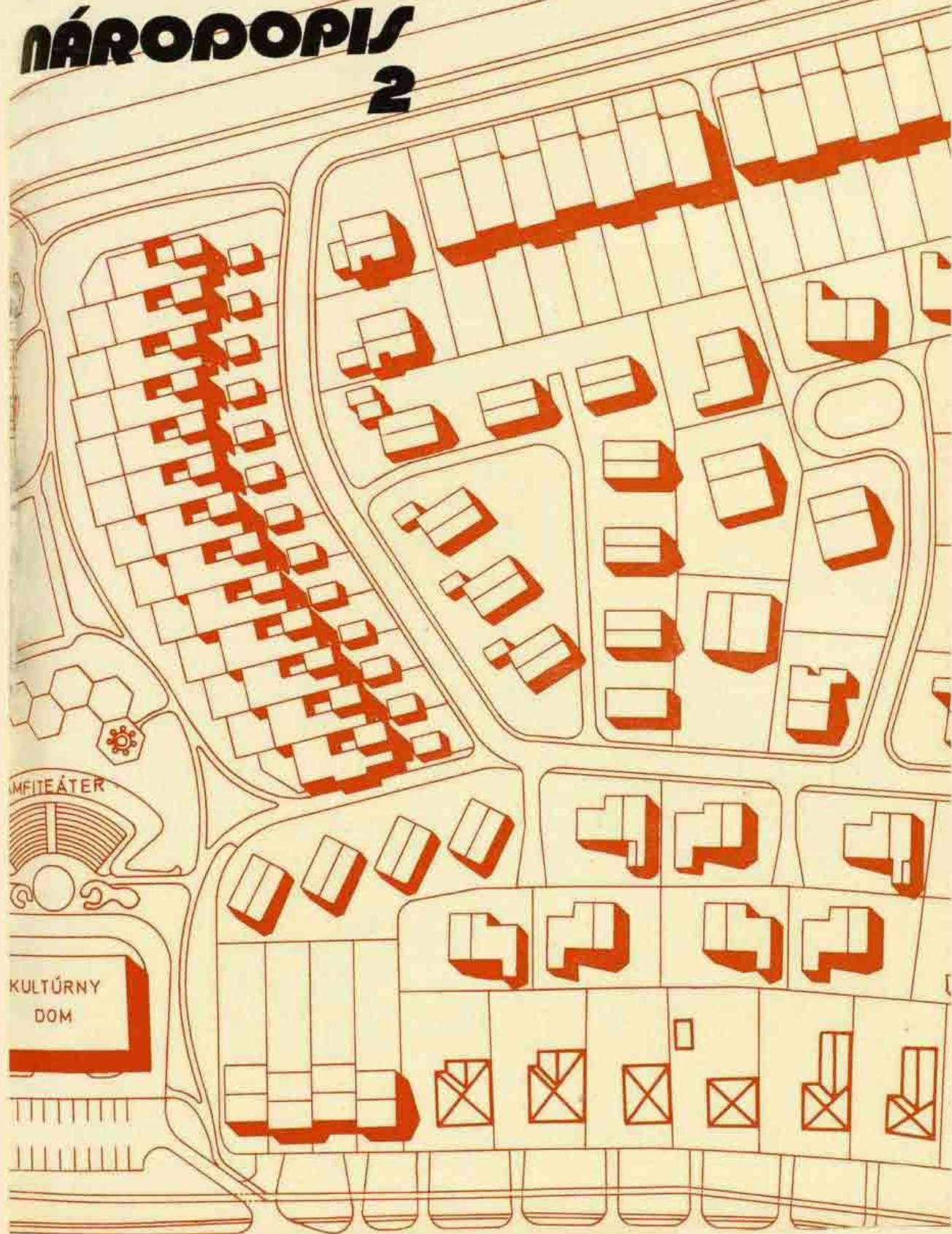

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2

Storočný vývin bývania na vidieku možno sledovať i z vonkajšieho vzhľadu domu.

Reprodukované ukážky z Bratislavy-Rusoviec sa týkajú domov, ktoré vznikli koncom 19. storočia, opierajú sa však o staršie typy ovplyvnené tereziánskou centrálnou reguláciou; sú medzi nimi aj také, ktoré postavili začiatkom 20. stor. a ukazujú závislosť od miestneho kaštieľa; po roku 1970 viaceré príbytky vznikli z montidomu OKL.

Autorom farebných fotografií na 2. a 3. strane obálky je Vladimír Gosiorovský

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

2. 1978

OBSAH

ŠTÚDIE

- Adam Pranda: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej slovenskej dedine 235
- Božena Filová: Miesto a pôsobenie tradícií v spôsobe života súčasnej slovenskej vidieckej rodiny 269
- Peter Salner: Štruktúra súčasnej mestskej rodiny 285
- Daniel Luther: Prvky konštituovania tradície v súčasnosti (Na príklade analýzy fašiangových obyčajov) 302
- Antonín Robek: Účasť Zdeňka Nejedlého při vydávání lidových písní. (K stému výročiu narodenin) 316

MATERIÁLY

- Etnografický atlas Slovenska – pokusné komentáre:
Ema Kahounová: Vinohradnícke nože 326

DISKUSIA GLOSÝ

- Soňa Kovačevičová: Doklady k centrálnej regulácii individuálnej výstavby na Slovensku po roku 1945 343

- Václav Frolec: Syntéza o ľudovom staviteľstve v karpatsko-balkánskej oblasti. Návrh projektu 347

ROZHLADY

- Životné jubileum PhDr. Márie Kosovej, CSc. (Soňa Burlasová) 351
- K jubileu PhDr. Viery Gašparíkovej, CSc. (Milan Leščák) 354
- Životné jubileum PhDr. Estery Plickovej, CSc. (Jarmila Pátková) 357
- Jubileum bulharského etnografa Vasila Marinova (Václav Frolec) 362
- K niektorým otázkam ďalšieho rozvoja národopisnej práce v Etnografickom ústave Slovenského národného múzea v Martine (Igor Krištek) 363
- Prestavba štúdia národopisu na vysokých školách (Ján Michálek) 370
- Medzinárodné sympózium o etnografických aspektoch socialistického spôsobu života (Adam Pranda) 376

RECENZIE A REFERÁTY

- Premeny ľudových tradícií v súčasnosti. 1. Československo (Václav Frolec) 379
- A Békés Megyei Múzeumok Közleményei. 3. Néprajzi tanulmányok Tótkomlósról (Ján Mjartan) 381

Irena Pišútová: Súčasná ľudová plastika na Slovensku (Bohuš Bodacz) . . .	383	Imre Balogh: Tugurium — szállás — tanya, príspevky k dejinám predchádzajúcim maďarské osídlenie taní (Soňa Švecová)	391
Iva Heroldová: Válka v lidovém podání (Viera Gašparíková)	385	Volkstümliche Keramik aus Europa (Helena Tomečková)	393
Národopisná knižnica (Jarmila Pátková)	387	Studien zur europäischen traditionellen Fischerei (Ján Mjartan)	394
Folktales from Asia — for Children everywhere (Mária Kosová)	388	Helena Šenfaldová: Pletení z loubků (Ján Chlup)	395
François Sigaut: L'histoire de l'agriculture en France (Viera Urbančová)	390		

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÝ REDAKTOR

Pavol Stano

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevićová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

MIESTO A PÔSOBNIE TRADÍCIÍ V SPÔSOBE ŽIVOTA SÚČASNEJ SLOVENSKEJ VIDIECKEJ RODINY

BOŽENA FILOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

V súvislosti s vplyvom vedeckotechnickej revolúcie na tradície kultúry a spôsobu života ako celku hovorí sa o rodine ako o téme, ktorá má v budúcich etnografických i interdisciplinárnych spoločenskovedných výskumoch snáď najdlhšiu perspektívu. Vychádza sa pritom z doterajších poznatkov o schopnosti etnografie vysledovať miesto a význam tradícií vo vývine života spoločnosti. Konkrétne zo zistení, že práve hĺbkové poznatky etnografie o genéze a vývojových cestách tej-ktorej tradície môžu potom v širšie postavenom zábere pomôcť rozpoznať životaschopné progresívne zložky tradícií od zložiek už končiacich svoju funkciu, resp. i zložiek regresívnych, brzdiacich súčasný vývoj spoločnosti.

Rodina ako najmenšia ľudská pospolitosť a najmenšia kolektívna ľudská inštitúcia v celých svojich dejinách bola vždy dôležitým mikrorámcom uchovávaní tradícií. Samostatnosť rodiny v tomto zmysle bola však len relatívna. Rodina ako najmenšia forma organizovania ľudstva bola vždy len časťou väčšieho ľudského celku, napr. lokálnej komunity, bola s ňou tesne spojená a ako jej organická súčasť zúčastňovala sa teda i na plnení jej normotvorných funkcií. Hlbšie štúdium života tradície z hľadiska ako prebieha a pôsobí proces medzi celkom a časťami (konkrétne širším spoločenstvom lokálnej komunity a pro-

stredím rodín tohto spoločenstva), čomu sme sa doteraz len málo venovali, ukáže asi i na základné okolnosti, v ktorých sa udržiavala a týmto dynamickým procesom i nasycovala životaschopnosť tradícií vôbec ako samostatného fenoménu ľudskej kultúrnej aktivity.

Veľmi rýchly postup ekonomických a sociálnych premien v procese výstavby socializmu v ČSSR spôsobil vysoký stupeň všestranného zblíženia mesta s dedinou. Dediny neostali perifériou miest, ale stali sa v určitom ohľade pred mestom preferovanými. Toto vyrovnávanie dediny s mestom prebehlo v neobyčajne krátkom časovom rozpätí, pričom tu došlo naraz i k stretnutiu dvoch rôznych tradícií – dedinskej a mestskej – ako dvoch samostatných, živých a relatívne i ucelene pôsobiacich celkov. V tejto súvislosti možno tradíciu dediny považovať za silnejšiu, dlhodobou kontinuitou sebestačného pôsobenia i za vypracovanejšiu a rozsahove komplexnejšiu. Dediny sa novým vplyvom socializácie života otvorili, pohotovo ich prijali a adaptovali, a ako sa po tridsaťročnom časovom odstupe ukázalo, nedošlo pritom k ustrnutiu tradičnej normotvornosti dediny. Slovenská dedina i v súčasnosti ostáva organizmom, kde jedinec tejto konkrétnej lokálnej pospolitosti je viazaný jej normami.

Z hľadiska účasti dedín na utváraní

socialistického spôsobu života možno konštatovať, že v súčasnosti ten prebieha ešte ako pokračovanie živého procesu lokálno-regionálnej štýlotvornosti v spôsobe života a utváraní kultúrneho obrazu slovenských dedín. Integrácia týchto lokálno-regionálnych črt súčasného životného štýlu, noriem a hodnotových orientácií slovenských dedín do celonárodného charakteru týchto ukazovateľov prebieha len postupne. Preto sú i pre etnografický výskum súčasného životného štýlu socialistickej dediny u nás ešte dôležité mnohé pozoruhodné miestne odlišnosti a novotvary. Z hľadiska kvantitatívneho i kvalitatívneho je teda účasť dediny na utváraní súčasných foriem (treba predpokladať, že i prechodných a možno dočasných) socialistického spôsobu života v porovnaní s mestom aktívnejšia, i keď to neznamená, že optimálnejšia.

Ak teda môžeme označiť normotvornosť socialistickej dediny pre jej obyvateľstvo v súčasnosti i naďalej ako záväznú a teda funkčnú, potom i pozícia rodiny v takejto lokálnej komunite a jej úloha pri tvorivom uchovávaní tradícií ostáva vo svojom základe kontinuálna. Výskum súčasnej rodiny, ako miesta pre sledovanie živého procesu pôsobenia tradícií v takýchto lokalitách, musí byť preto tesne viazaný na výskum spoločenských vzťahov lokality. Musíme preto i dôkladne pozorovať a spoznávať mechanizmy, ktorými sa zabezpečuje dodržiavanie noriem tradícií – v tomto prípade pôsobenie týchto mechanizmov medzi normami tradície dediny ako celku a ich adaptáciou v prostredí jednotlivých rodín obce. Rodina tu i naďalej ostáva prostredím, v ktorom sa vytvárajú postoje, stanoviská i spôsoby správania jej jednotlivých členov. A hoci sú ony svojím významom samostatné a jedinečné, vo svojom zaradení a pôsobení sú predsa len mikronormami správania a stanovísk v rámci normatívnosti dediny ako celku.

Zo súhrnu mikronormiem obyvateľov určitej lokálnej komunity vytvára sa potom v ich spoločnom zástoji k tradícii obce (ako hodnota jedinečného) a chápaniu jej miesta v rámci väčšieho celku (regiónu, národného alebo štátneho spoločenstva) hodnota zvláštneho.

Ekologicky odlišné je postavenie súčasnej monogamnej rodiny, žijúcej v prostredí miest a mestečiek, i keď pôvodne pochádza z vidieka a z dedín. V novom prostredí mesta je ponechaná viac sama na seba. Pôvodné prostredie dediny, blízke jej psychicky i štýlom každodenného života je ďaleko. Mestská monogamná rodina znamená preto pre svojich členov často i jediné užšie i širšie ľudské zázemie. Normy súčasnej mestskej rodiny, ktoré si ona pre nové prostredie vytvára, sú v podstate len normami úzkeho spoločenstva. Denne si ich akoby overuje prostredníctvom svojich členov v rámci danej jednotlivej rodiny. Normotvornosť súčasnej mestskej rodiny je však okamžitejšia, a preto aj výraznejšia ako normotvornosť súčasnej dedinskej rodiny. Normy štýlu života mestskej rodiny si ona určuje bez sprostredkovateľa, akým je v dedine spoločenská mienka dediny. Preto sa v prostredí mestských rodín už i bezprostrednejšie a vypuklejšie prejavujú progresívne črty života rodiny socialistického typu. Sú to však z hľadiska celkového obrazu socialistickej rodiny zatiaľ skôr prínosy individuálne, jednotlivé. Vznikajú rýchlejšie a pôsobia okamžitejšie, pretože sa nemusia pretavovať cez sito tradície a jej noriem (v tom i regresívnych), ako sa to deje pri utváraní súčasného štýlu života dedinskej rodiny. Ale snáď práve preto, že nie sú tradíciou chránené a nie sú ňou ešte ďalej zvelaďované, ostávajú progresívne črty života rodiny mestského typu v súčasnosti zatiaľ často osihočené, bez pokračovania. Často sa strácajú, resp. i zanikajú spolu s ich konkrétnymi tvorcami a nositeľmi. Potrebujú živnú

pôdu a zakorenenie, aby sa opakovali i v ďalších pokoleniach, aby sa stali tradíciou. Na ich zveladenie treba vytvoriť mechanizmy pôsobenia, ktoré by boli vhodné a organické pre toto konkrétne, od dediny odlišné prostredie. A hoci sa táto úloha bude snáď chápať ako povinnosť socialistického štátu ako celku, myslím si, že konkrétne poznatky etnografov o dialektickom pôsobení a úlohe tradícií v socialistickej spoločnosti môžu tu byť veľmi konkrétnym prínosom.

Obe spomenuté ekologicky odlišné prostredia vývinu súčasnej vidieckej rodiny — dedina a mesto — sú vnútorne samostatné len relatívne. Okrem spomenutých ekonomicko-sociálnych faktorov socialistického štátu, akým je zblížovanie a vyrovnávanie mesta s dedinou existujú a v súčasnosti intenzívne pôsobia i také, dalo by sa povedať etnografické faktory, ako je ešte veľká zviazanosť mestských rodín so svojim pôvodným vidieckym, či dedinským prostredím (ide o prvú generáciu socialistickej urbanizácie krajiny), ktorá sa prejavuje v rozmanitých vonkajších kontaktoch prejavoch, ale je skrytá i hlboko v podvedomí a odhaľovanie jej pôsobenia je zložitejšie. Súčasný stav neodráža len jednu etapu živého dynamického procesu vzájomných vplyvov ucelených tradícií, ale i postupný proces ich vzájomného spolupôsobenia na vznik novej hodnoty: integrovanej tradície spôsobu života a kultúry socialistického národného spoločenstva.

Etnografický výskum súčasnej socialistickej rodiny si musí vypracovať nový gnozeologický, ale i metodický postup. Vychádzajúc z hlbokého poznania doterajších vývinových ciest tradície musí sa tento postup sústrediť na také okruhy a témy bádania, ktoré sú dôležité, resp. typické v danom štádiu vytvárania socialistického spôsobu života, alebo signalizujú jeho ďalšie fázy, a to tak progresívne, ako aj možné ich regresívne črty.

Výber okruhov a tém bádania —

i v prípade etnografického výskumu socialistickej rodiny ako miesta pre sledovanie úlohy tradícií — ako sa už ukazuje, musí byť v porovnaní s doteraz zaužívaným okruhom tém pohyblivejší, so zámerom i o vyššie zovšeobecňujúce zábery. Rodina v celej svojej histórii stále podliehala vonkajším ekonomicko-sociálnym, kultúrnym i ďalším vplyvom. Ako čiastka väčšieho celku po svojom si tieto vplyvy aplikovala do behu života v rodine, upravujúc ho pre plnenie jej hlavnej úlohy. Nemáme, žiaľ, ani vedecky, ani beletristicky dostatočne zachytený obraz o tom, čo tieto vplyvy v minulosti v živote vidieckych rodín znamenali, ako prebiehali a pôsobili, čo ich zásluhou v systéme rodinného života zanikalo, čo sa objavovalo. I vtedy však šlo o proces zložitý, ktorý nebol charakterizovaný iba priamym bezprostredným odrazom týchto vplyvov v živote rodiny, ale sa vytváral v mnohých drobných zmenách, adaptáciách a medziformách, často i protichodne a ukladal sa postupne do kvalitatívnej zmeny.

Ako ukazujú doterajšie etnografické výskumy súčasnej socialistickej spoločnosti, ale už i sama prax, na uchovanie progresívnych výhodov socialistického spôsobu života, i keď ešte nedostatočne zakorenených, treba sa postarať o živnú pôdu pre ich ďalší rast. Ak v tejto súvislosti prehovorí etnografi, treba týmto novým prejavom a formám zabezpečiť tradíciu socialistického spôsobu života. Tradície v celej svojej dialektickej rozpornosti sú tým veľkým prínosom ľudstva vôbec, ktoré ľudský rod stabilizujú, patria k jeho základným a prirodzeným faktorom obnovovania, sú živnou pôdou pre uchovávanie kultúrnej aktivity mnohých pokolení. Je imponujúce pre socialistických etnografov, ak práve oni, odhaľujúc hodnoty, ale i zložité cesty a mechanizmy vývinu tradícií môžu sa svojou konkrétnou úlohou zúčastňovať na utváraní tradícií rozvinutej socialistickej spoločnosti.

МЕСТО И ДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИИ В БЫТУ СОВРЕМЕННОЙ СЛОВАЦКОЙ ДЕРЕВЕНСКОЙ СЕМЬИ

Резюме

В связи с влиянием научно-технической революции на традиции культуры и быта в целом следует говорить о семье как о теме, которой в этнографических исследованиях и в исследованиях смежных общественных дисциплин, очевидно, принадлежит самое большое будущее.

При этом мы исходим из известных нам до сих пор возможностей этнографии в изучении места и значения традиций в жизни того или иного общества или конкретного этноса. Опыт говорит о том, что как раз глубокие знания этнографии о генезисе и путях развития той или иной традиции могут затем при более широком исследовании помочь отделить жизнеспособные прогрессивные традиции от традиций отмирающих или же от традиций регрессивных, тормозящих развитие современного общества.

Семья как самая малая общность людей и самый малый общественный институт на протяжении всей своей истории всегда была важной микрорамоккой для сохранения традиций. Самостоятельность семьи в этом смысле была, однако, относительной.

Семья как самая малая форма общественной организации была только частью более крупной единицы, например, локальной общности, была с ней тесно связана и в качестве ее органической составной части участвовала и в выполнении ее нормообразующих функций.

Более глубокое изучение бытования традиций с точки зрения того, как протекает и какое влияние оказывает процесс на целое и его части (конкретно: более широкая общность локальной группы и отдельные семьи внутри этой общности), а этому мы до сих пор уделяли мало внимания, вскрыет, по-видимому, и основные условия, в которых эта традиция сохранялась, а тем самым поддерживалась ее жизнеспособность вообще как самостоятельного феномена культурной активности человечества.

Очень быстрое наступление экономических и социальных перемен в процессе построения социализма в ЧССР привело к всестороннему сближению города с деревней. Деревни не оставались периферией городов, они имели в определенном смысле преимущества по сравнению с городами. Это выравнивание деревни с городом совершилось в необычно короткий отрезок времени, причем иногда это было сопряжением двух различных традиций — традиции деревенской и традиции городской — как двух самостоятельных живых, а также относительно сложившихся единиц. При этом традицию деревни можно считать более сильной и более устойчивой в результате долголетней преемственности, а также

более комплексной по объему. В деревне приветствовали новые влияния социализации, они были приняты и усвоены, и, как мы видим за прошедшие тридцать лет, нормообразующая функция деревни вовсе не исчезает. Словацкая деревня и в настоящее время остается организмом, в котором отдельная личность и отдельная семья конкретной локальной общности связана ее нормами.

С точки зрения участия деревень в строительстве социалистического образа жизни можно констатировать, что в наше время оно становится еще как бы продолжением живого процесса формирования локально-регионального стиля образа жизни и культурного облика словацких деревень. Объединение этих локально-региональных черт современного стиля жизни, норм или ценностных ориентаций словацких деревень и появление общенационального характера в этих показателях протекает, однако, постепенно. Поэтому и для этнографического исследования современного образа жизни социалистической деревни у нас еще важны многие заслуживающие внимания местные различия и новообразования. Таким образом, участие деревни в формировании современного социалистического образа жизни (нужно полагать, что и переходных, а возможно и временных форм) по сравнению с городом более активно, хотя это и не значит, что оно более оптимально.

Следовательно, нормообразующая деятельность социалистической деревни и в настоящее время является важной и функциональной, а положение семьи в таком местном коллективе и ее роль в творческом сохранении традиций по существу остаются преемственными. Исследование современной семьи как объекта наблюдения живого процесса воздействия традиций в таких локальных общностях должно быть поэтому тесно связано с исследованием общественных отношений. Поэтому мы должны тщательно наблюдать и изучать механизмы, которые обеспечивают соблюдение норм традиций — в данном случае воздействие этих механизмов на нормы традиций деревни в целом и их приспособление в среде отдельных ее семей. Семья здесь и дальше остается средой, в которой формируются взгляды, манера поведения ее отдельных членов. И хотя последние по своему значению являются самостоятельными и единичными, по своему месту и влиянию они являются все же микронормами поведения и взглядов в рамках нормативности деревни как единого целого. Из суммы микронорм населения отдельного (определенного) местного коллектива общества соз-

дается затем в их общем отношении к традиции деревни, а затем к более крупной единице (регион, национальная или государственная общность) ценность специфичности.

Экологически отличается положение современной моногамной семьи, живущей в среде малых и больших городов, и в том случае, если эта семья по происхождению связана с деревней. В новой городской среде она предоставлена больше сама себе. Первоначальная деревенская среда, близкая ей психологически и по стилю повседневной жизни, находится далеко. Городская моногамная семья часто означает для ее членов единственное в более узком и более широком смысле слова прибежище. Нормы современной городской семьи, которые она создает для новой среды, являются по существу только нормами узкого общества. Она каждый день как бы проверяет их посредством своих членов в рамках данной отдельной семьи. Современная городская семья способна создавать нормы поведения и ценностной ориентации быстрее, поэтому и более ощутимо, чем современная деревенская семья. Нормы стиля жизни городская семья определяет самостоятельно, не через призму общественного мнения, как в деревне. Поэтому в среде городских семей уже и более непосредственно и более явно проявляются прогрессивные черты семьи социалистического типа. Однако это с точки зрения общей картины социалистической семьи пока скорее только явления индивидуальные, единичные. Они возникают и действуют быстрее, потому что им не нужно проходить через фильтр традиции и ее норм (в том числе и регрессивных), как это происходит при формировании современного стиля жизни деревенской семьи. Но, наверное, именно потому, что они не охраняются традицией и не развиваются благодаря ей еще дальше, прогрессивные черты жизни семьи городского типа в настоящее время пока часто остаются единичными. Они теряются или гибнут вместе с их конкретными создателями и носителями; чтобы повториться и в следующих поколениях, чтобы превратиться в традицию, они нуждаются в благоприятной почве для своего укоренения. Для их развития нужно создать механизмы действия, которые и органически подходили бы для этой конкретной, отличающейся от деревни, среды. И хотя эта задача будет пониматься как обязанность социалистического государства как такового, я думаю, что конкретные знания этнографов о диалектическом взаимодействии и задачах традиций в социалистическом обществе явятся здесь конкретным вкладом.

Обе упомянутые экологические, отличающиеся друг от друга среды развития современной деревенской семьи — деревня и город — внутренне самостоятельны только относительно. Кроме упомянутых экономических и социальных факто-

ров социалистического государства, какими являются сближение и выравнивание города и деревни, а в настоящее время и интенсивно действуют, также, можно было бы сказать, этнографические факторы, какими являются еще тесная связь городских семей с их первоначальной деревенской средой (первое поколение социалистической урбанизации страны), которая проявляется в различных внешних контактах, но одновременно скрыта и глубоко в подсознании, и раскрытие ее влияния сложно. Современное состояние — как мы о нем говорили выше — не отражает только этап живого динамического процесса взаимовлияний традиций, но и процесс их перекрещивания, приводящий к возникновению новой ценности: интегрированной традиции образа жизни и культуры социалистического национального общества.

При этнографическом исследовании роли и места традиций в современной социалистической семье, а эта задача стоит перед нами, необходимо разработать новый гносеологический и методологический подход. Исходя из глубоких знаний предыдущих путей развития традиций, нужно сосредоточить внимание на таких областях и темах исследования, которые являются важными или же типичными на данной стадии формирования социалистического образа жизни или сигнализируют о наступлении его следующих фаз, об их прогрессивных или регрессивных чертах.

Выбор областей и тем исследования — и в случае этнографического исследования социалистической семьи как объекта наблюдения роли традиций — как уже выясняется, должен быть по сравнению с принятыми ранее подходом и методикой областью тем более мобильным, необходимо учитывать более общие вопросы. При этом не следует бояться того, что полученные факты окажутся вне рамок так называемого чисто этнографического исследования семьи. Семья ведь всегда, на протяжении всей своей истории постоянно находилась под влиянием экономических, социальных, культурных и других факторов. Как часть более крупного целого она по-своему перерабатывала влияние этих фактов в ходе жизни семьи. У нас нет, к сожалению, ни научного, ни достаточно отраженного в художественной литературе представления о том, как сказывались эти влияния в прошлом на жизни деревенских семей, как они действовали, что отмирало благодаря им в системе семейной жизни, что появлялось вновь. И тогда речь шла о сложном процессе, который характеризовался вовсе не прямым непосредственным воздействием на жизнь семьи; а наоборот, создавался путем многих мелких изменений, приспособлений и промежуточных форм, часто противоречивых, и приводил постепенно к качественному изменению.

Как показали предыдущие этнографические исследования современного социалистического об-

щества, также как и сама практика, для сохранения прогрессивных ростков социалистического образа жизни, даже имеющих еще недостаточно прочные корни, необходимо позаботиться о благоприятной почве для их дальнейшего роста. Этнографы могли бы сказать, что этим новым явлениям и формам необходима традиция социалистического образа жизни. Традиции во всей своей диалектической противоречивости являются тем большим вкладом человечества, который ста-

билизирует человеческий род, принадлежит к его основным и естественным факторам обновления, является питательной средой для сохранения культурной активности многих поколений. Этнографам социалистических стран импонирует то, что именно они, определяя ценности, а также сложные пути и механизмы развития традиций, своей конкретной работой смогут принимать участие в создании новых традиций развитого социалистического общества.

STELLE UND WIRKUNG DER TRADITIONEN IN DER LEBENSWEISE DER ZEITSENÖSSISCHEN SLOWAKISCHEN DORFFAMILIE

Zusammenfassung

Im Zusammenhang mit dem Einfluß der wissenschaftlich-technischen Revolution auf die Traditionen der Kultur und der Lebensweise als eines Ganzen spricht man über die Familie als über ein Thema, das in den zukünftigen ethnographischen und interdisziplinären gesellschaftlich-wissenschaftlichen Forschungen anscheinend die längste Perspektive hat. Man geht dabei aus den bisherigen Erkenntnissen über die Fähigkeit der Ethnographie aus, die Stelle und Bedeutung der Traditionen in der Entwicklung des Lebens der Gesellschaft zu verfolgen. Konkret aus den Feststellungen, daß eben die tiefen Erkenntnisse der Ethnographie über die Genesis und über die Entwicklungswege dieser oder jener Tradition dann im breiter gestellten Sehfeld behiflich sein können, die lebensfähigen progressiven Komponenten der Tradition von den ihre Funktion schon beendenden Komponenten, bzw. auch von den regressiven, die gegenwärtige Entwicklung der Gesellschaft hemmenden Komponenten zu unterscheiden.

Die Familie als die kleinste menschliche Gemeinschaft und die kleinste kollektive menschliche Institution war in ihrer ganzen Geschichte immer ein bedeutender Mikrorahmen der Erhaltung der Traditionen. Die Selbständigkeit der Familie war in diesem Sinne jedoch nur relativ. Die Familie als die kleinste Form der Organisierung der

Menschheit war immer nur ein Teil eines größeren menschlichen Ganzen, z. B. der Lokalkommunität, sie war eng mit dieser verbunden und als ihre organische Komponente nahm sie also auch an der Erfüllung ihrer normbildenden Funktionen teil.

Das tiefere Studium des Lebens der Tradition vom Gesichtspunkt, wie der Prozeß zwischen dem Ganzen und den Teilen verläuft und wirkt (konkret zwischen der breiteren Gemeinschaft der lokalen Kommunität und der Lebensumwelt der Familien dieser Gemeinschaft), dem wir uns bisher nur wenig widmeten, wird scheinbar auch auf die Grundumstände hinweisen, in denen die Lebensfähigkeit der Traditionen überhaupt als eines selbständigen Phänomens der menschlichen Kulturaktivität erhalten geblieben ist und durch den dynamischen Prozeß auch gesättigt wurde.

Der sehr rasche Verlauf der ökonomischen und sozialen Umwandlungen im Aufbauprozeß des Sozialismus in der ČSSR verursachte einen hohen Grad der allseitigen Annäherung der Stadt und des Dorfes. Die Dörfer blieben nicht als Peripherie der Städte, sondern sie wurden in gewisser Hinsicht vor der Stadt präferiert. Dieser Ausgleich des Dorfes mit der Stadt verlief in einem ungewöhnlich kurzen Zeitabschnitt, wobei es hier auf einmal zur Begegnung zweier verschiedener Traditionen kam —

der Dorf- und Stadttradition – als zweier selbständiger, lebendiger und relativ auch in sich abgeschlossener Komplexe. In dieser Begegnung war die Tradition des Dorfes stärker, und zwar durch die langdauernde Kontinuität der selbstgenügsamen Wirkung und auch mehr ausgearbeitet in diesem schnellen Prozeß der Annäherung der Stadt und des Dorfes und umfangmäßig komplexer. Die Dörfer eröffneten sich den neuen Einflüssen der Sozialisierung des Lebens, sie empfingen sie bereitwillig und adaptierten sich, und wie es sich nach dem dreißigjährigen Zeitabstand zeigte, kam es dabei zu keiner Erstarrung der traditionellen Normbildung des Dorfes. Das slowakische Dorf bleibt auch in der Gegenwart ein Organismus, wo der Einzelne dieser konkreten lokalen Gemeinschaft durch ihre Normen gebunden ist.

Vom Gesichtspunkt der Teilnahme der Dörfer an der Gestaltung der sozialistischen Lebensweise kann festgestellt werden, daß in der Gegenwart diese noch als Fortsetzung des lebendigen Prozesses des lokal-regionalen Stilbildungsvermögens in der Lebensweise und in der Gestaltung des Kulturbildes der slowakischen Dörfer verläuft. Die Integration dieser lokal-regionalen Züge des gegenwärtigen Lebensstils, der Normen und der Wertorientierungen der slowakischen Dörfer in den gesamt-nationalen Charakter dieser Indikatoren verläuft nur sukzessiv. Deshalb gibt es auch für die ethnographische Forschung des gegenwärtigen Lebensstils des sozialistischen Dorfes bei uns noch viele beachtenswerte regionale Unterschiedlichkeiten und Neugebilde. Vom quantitativen und qualitativen Gesichtspunkt ist also die Teilnahme des Dorfes an der Gestaltung der gegenwärtigen Formen der sozialistischen Lebensweise (unter Voraussetzung, daß diese auch vorübergehender und vielleicht provisorischer Art sind) im Vergleich mit der Stadt aktiver, wenn dies auch nicht bedeutet, daß optimaler ist.

Wenn wir also die Normbildung des sozialistischen Dorfes für seine Bevölkerung in der Gegenwart auch weiterhin als verbindlich und also funktionell bezeichnen können, dann bleibt auch die Position der Familie in einer solchen lokalen Kommunität und ihre Aufgabe bei der schaffenden

Erhaltung der Traditionen in ihrem Grundwesen kontinuierlich. Die Forschung der gegenwärtigen Familie als des Ortes für die Verfolgung des lebendigen Prozesses der Wirkung der Traditionen in solchen Lokalitäten muß daher eng an die Forschung der gesellschaftlichen Beziehungen der Lokalität gebunden sein. Wir müssen deshalb auch gründlich die Mechanismen beobachten und kennenlernen, durch die die Einhaltung der Normen der Traditionen gesichert wird – in diesem Falle die Wirkung dieser Mechanismen zwischen den Normen der Tradition des Dorfes als des Ganzen und ihre Adaptation in der Umwelt der einzelnen Familien der Gemeinde. Die Familie bleibt hier auch weiterhin die Umwelt, in der die Stellungnahmen, die Standpunkte und die Benehmensarten ihrer einzelnen Mitglieder gestaltet werden. Und obzwar diese mit ihrer Bedeutung selbständig und einzigartig sind, sind sie doch in ihrer Einreihung und Wirkung nur Mikroorganismen des Benehmens und der Standpunkte im Rahmen der Normativität des Dorfes als eines Ganzen. Aus dem Komplex der Mikronormen der Bewohner der einzelnen (bestimmten) lokalen Kommunität gestaltet sich dann in ihrer gemeinsamen Stellung, also in der Stellung der Tradition des Dorfes gegenüber dem größeren Ganzen (der Region, der nationalen oder staatlichen Gemeinschaft) der Wert des Besonderen.

Ökologisch unterschiedlich ist die Stellung der gegenwärtigen monogamen Familie, die in der Umwelt der Städte und der Städtchen lebt, auch wenn diese Familie ursprünglich vom Land und aus Dörfern stammen kann. In der neuen Stadtumwelt ist sie mehr sich selbst überlassen. Die ursprüngliche Umwelt des Dorfes, die ihr psychisch und auch durch den Alltagsstil näher ist, liegt weit. Die städtische monogame Familie bedeutet deshalb für ihre Mitglieder oft auch das einzige engere und auch breitere menschliche Hinterland. Die Normen der gegenwärtigen städtischen Familie, die sie sich für die neue Umwelt schafft, sind im Grundwesen nur die Normen der engen Gemeinschaft. Sie begläubigt sie sich sozusagen täglich mit Hilfe ihrer Mitglieder im Rahmen der gegebenen einzelnen Familie.

Das Normbildungsvermögen der gegenwärtigen städtischen Familie ist jedoch augenblicklicher, und deshalb auch ausdrucksvoller als jenes der gegenwärtigen Dorffamilie. Die Lebensstilmormen der städtischen Familie bestimmt sich diese ohne Vermittler, den auf dem Dorfe die gesellschaftliche Meinung des Dorfes darstellt. Deshalb äußern sich in der Umwelt der städtischen Familien schon auch unmittelbarer und markanter die progressiven Züge des Lebens der Familie des sozialistischen Types. Dies sind jedoch vom Gesichtspunkt des Gesamtbildes der sozialistischen Familie einstweilen eher individuelle, einzelne Beiträge. Sie entstehen schneller und wirken auch augenblicklicher, da sie nicht durch das Sieb der Tradition und deren (darin auch der regressiven) Normen überschmelzt werden müssen, wie dies bei der Gestaltung des gegenwärtigen Lebensstils der Landfamilie der Fall ist. Aber vielleicht eben deshalb, daß sie nicht von der Tradition geschützt und nicht von ihr auch weiter genügend gefördert werden, bleiben die progressiven Züge des Familienlebens des städtischen Types in der Gegenwart oft vereinzelt und ohne Fortsetzung. Sie gehen verloren, bzw. sie untergehen mit ihren konkreten Gestaltern und Trägern. Sie benötigen einen Nährboden und eine Verwurzelung, um sich auch in weiteren Generationen zu wiederholen, um zur Tradition zu bleiben. Zu ihrer Förderung müssen Wirkungsmechanismen geschaffen werden, die für diese konkrete, von dem Dorf unterschiedliche Umwelt geeignet und organisch wären. Und obzwar diese Aufgabe vielleicht als Pflicht des sozialistischen Staates als eines Ganzen begriffen werden wird, bin ich der Meinung, daß die konkreten Erkenntnisse der Ethnographen über die dialektische Wirkung und Aufgabe der Traditionen in der sozialistischen Gesellschaft hier einen sehr konkreten Beitrag darstellen können.

Die beiden erwähnten ökologisch unterschiedlichen Umwelten der Entwicklung der gegenwärtigen Landfamilie — das Dorf und die Stadt — sind innerlich nur relativ selbständig. Außer den erwähnten ökonomisch-sozialen Faktoren des sozialistischen Staates, wie die Annäherung und der Ausgleich der Stadt mit dem Dorf ist, beste-

hen und wirken intensiv in der Gegenwart auch solche, sozusagen ethnographische Faktoren, wie die große Verbundenheit der städtischen Familien mit ihrer ursprünglichen Land- oder Dorfumwelt ist. Es handelt sich im Grunde um die erste Generation der sozialistischen Urbanisierung des Landes, die in verschiedenen äußeren Kontaktäußerungen zum Ausdruck kommt, doch auch tief in dem Unterbewußtsein versteckt ist und die Aufdeckung ihrer Wirkung komplizierter ist. Der gegenwärtige Zustand — wie bereits oben erwähnt wurde — spiegelt nicht nur eine Etappe des lebendigen, dynamischen Prozesses der gegenseitigen Einflüsse der in sich abgeschlossenen Traditionen wider, sondern auch den allmählichen Prozeß ihrer Durchdringung in die Entstehung des neuen Wertes: in die integrierte Tradition der Lebensweise und der Kultur der sozialistischen nationalen Gemeinschaft.

Die ethnographische Forschung der gegenwärtigen sozialistischen Familie muß sich für ihre zukünftigen Aufgaben einen neuen gnoseologischen, aber auch methodischen Vorgang erarbeiten. Aus der tiefen Erkennung der bisherigen Entwicklungswege der Tradition ausgehend, muß sich dieser auf solche Forschungskreise und -themen konzentrieren, die wichtig, bzw. im gegebenen Stadium der Gestaltung der sozialistischen Lebensweise typisch sind, oder ihre weiteren Phasen, und zwar so ihre progressiven wie auch möglichen regressiven Züge signalisieren.

Die Auswahl der Forschungskreise und -themen — auch im Falle der ethnographischen Forschung der sozialistischen Gesellschaft als der Stelle für die Verfolgung der Aufgabe der Traditionen — wie es sich schon zeigt, muß im Vergleich mit dem bisher eingelebten Themenkreis beweglicher sein, und zwar mit der Absicht auch höherer verallgemeinernder Gesichtspunkte. Man muß dabei nicht befürchten, daß solche Feststellungen außerhalb des Rahmens der sog. reinen ethnographischen Forschung der Familie stehen werden. Die Familie unterlag doch in ihrer ganzen Geschichte immer den äußeren ökonomisch-sozialen, kulturellen und weiteren Einflüssen. Als ein Teil eines größeren Ganzen applizierte sie sich auf ihre Art diese

Einflüsse in den Lebenslauf in der Familie, indem sie ihn für die Erfüllung ihrer Hauptaufgabe anordnete. Leider haben wir weder wissenschaftlich noch belletristisch genügend das Bild darüber erfaßt, was diese Einflüsse in der Vergangenheit im Leben der Landfamilie bedeuteten, wie sie verliefen und sich auswirkten, was durch ihr Verdienst im System des Familienlebens unterging, was zum Vorschein kam. Auch damals handelte es sich um einen komplizierten Prozeß, der nicht nur durch die direkte, unmittelbare Wirkung dieser äußeren Einflüsse auf das Leben in der Familie charakterisiert war, aber sich in der Gestaltung vieler kleiner Veränderungen, in der Gestaltung verschiedener Adaptationen und Zwischenformen oft auch diametral entgegengesetzt äußerte und sich so allmählich in die qualitative Veränderung versetzte.

Wie es die bisherigen ethnographischen Forschungen der gegenwärtigen sozialistischen Gesellschaft, aber auch schon die Praxis des Aufbaues des Sozialismus selbst zeigen, muß man sich um den Nährboden für ihr weiteres Wachstum kümmern, und

zwar vor allem um die Erhaltung der progressiven Sprößlinge der sozialistischen Lebensweise, besonders solcher, die noch nicht genügend verwurzelt sind. Wenn in diesem Zusammenhang die Ethnographen zu Wort kommen werden, kann also gesagt werden, daß man diesen neuen Äußerungen und Formen die Tradition der sozialistischen Lebensweise schaffen oder sichern muß.

Die Traditionen in ihrer ganzen dialektischen Widersprüchigkeit bilden einen großen Beitrag der Menschheit überhaupt, indem sie das menschliche Geschlecht stabilisieren, zu seinem grundlegenden und natürlichen Erneuerungsfaktor gehören und einen Nährboden für die Erhaltung der Kulturaktivität vieler Generation darstellen. Es ist für die sozialistischen Ethnographen imponierend, wenn eben sie, indem sie die Werte aber auch die komplizierten Wege und Entwicklungsmechanismen der Traditionen aufdecken, sich mit ihrer konkreten Aufgabe an der Gestaltung der Traditionen der entwickelten sozialistischen Gesellschaft beteiligen können.

Radová zástavba zrubových domov z konca 19. stor., Východná (okr. Lipt. Mikuláš), č. 464, 466, 468. Popisné čísla na priečeli označujú počet bytov v dvo-roch, ktoré sú sotva také široké, že nimi mohol prejsť voz naložený senom. — Foto J. Boďa.

Začiatkom 20. stor. časť podtatranských a spišských dedín charakterizovali domy, do ktorých sa vchádzalo cez pitvor. Konštrukčne vlastne išlo o vsta-vanie trojpriestorového domu a maštale do stodoly, pričom holohumnica dostala názov sieň. V tomto krytom priestore sa vykonávala časť domácich prác. — Važec (okr. Lipt. Mikuláš). — Foto K. Plicka pred r. 1931.

Zrubový trojpriestorový dom z konca 19. storočia, Východná (okr. Lipt. Mikuláš) č. 604. Staviteľ terén vyrovnal murovanou pivnicou, ktorá sa popri komore stala ďalším skladovým priestorom. Po uzavretí ohniska a komína, čo tu prebiehalo od začiatku 20. stor., sa skladoom stala aj povala. – Foto I. Cholvadová.

Preľudnatením intravilánu a úzkych dvorov sa nová výstavba vo Východnej (okr. Lipt. Mikuláš) podobne ako aj inde na Slovensku tiahne pozdĺž nových ulíc v extraviláne, uprednostňuje sa v nej dom so záhradou. — Foto J. Dérer.

Vláda SSR v dôsledku nivelizačných tendencií, ktoré sa prejavili v životnom prostredí Liptova, Oravy a podtatranskej časti Spiša prijala roku 1977 opatrenie, ktorého realizácia vytvára jeden z dôležitých predpokladov pre integrovanie prírodných krás po stáročiach dotváraných človekom i pre integrovanie miestnych kultúrnych – hlavne stavebných tradícií do súčasného socialistického života. Dňa 9. februára 1977 vláda uložila ministrom výstavby a techniky zabezpečiť vypracovanie typových návrhov rodinných domov vhodných pre horskú a podhorskú oblasť uvedených oblastí; rade Východoslovenského a Stredoslovenského KNV nariadila vytvoriť predpoklady, aby ONV v Poprade, Starej Lubovni, Liptovskom Mikuláši, Dolnom Kubíne a MNV v Starom Smokovci predkladali žiadosti týkajúce sa stavebného povolenia koordinačnej komisii zriadenej ministrom výstavby a techniky; rade Vsl. KNV rozšíril stavebný uzáver z oblastí Vysokých Tatier i na obec Ždiar. V zmysle tohto uznesenia Študijný projektový a typizačný ústav z poverenia MVT SSR v priebehu minulého roka vypracoval 32 štúdií rodinných domov. Autori v nich hmotove nadväzujú na stavebné tradície Liptova, Oravy a Spiša, v dispozičnom riešení a stavebných materiáloch sa usilujú o moderné riešenie. Dvanásť z týchto štúdií bolo vybratých ako podklad pre vykonávacie projekty. Nadväznosť troch uverejnených projektov dokladáme reprodukciami starších i mladších domov z Važca a Východnej. Podotýkame však, že hmotová na prvý pohľad očividná závislosť, ešte nemusí byť pomocou pri vytváraní podmienok kultúrnej kontinuity. Kontinuita sa totiž vytvára nielen na základe vonkajších, ale hlavne vnútorných spojív. Život, to znamená prijatie vzorových projektov stavebníkmi, preverí, či a nakoľko autori projektov pri nadväzovaní na miestne tradície siahali po tých zložkách, ktoré sú schopné ďalšieho vývinu, alebo či sa opierali o tie, ktoré síce pôsobia harmonicky, no v dôsledku rôznych príčin nie sú schopné ďalšieho života.

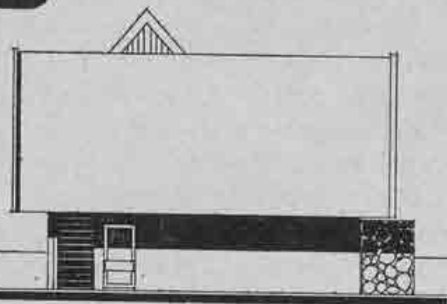
Na strane 282–284:

Projekt HH 13 – Ing. J. Hojsík.

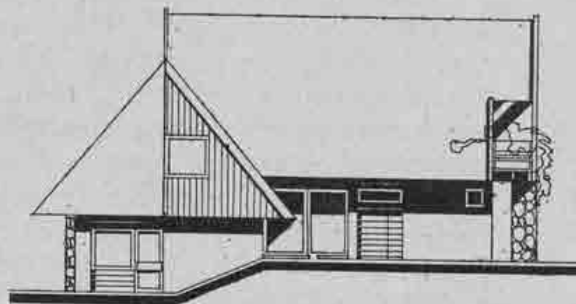
Projekt HF 6 – Ing. arch. Z. Fatulová.

Projekt HS 25 – Ing. arch. I. Spiška.

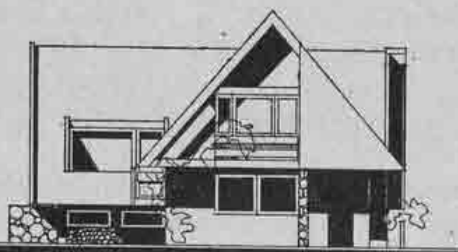
HH-13

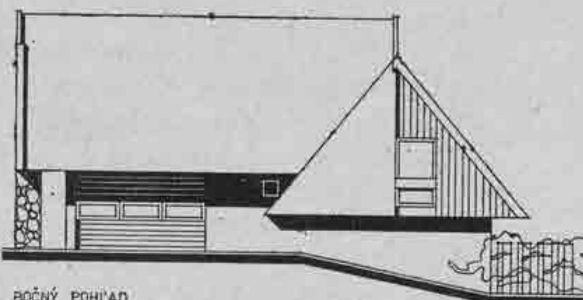
POHLAD OD ZÁHRADY

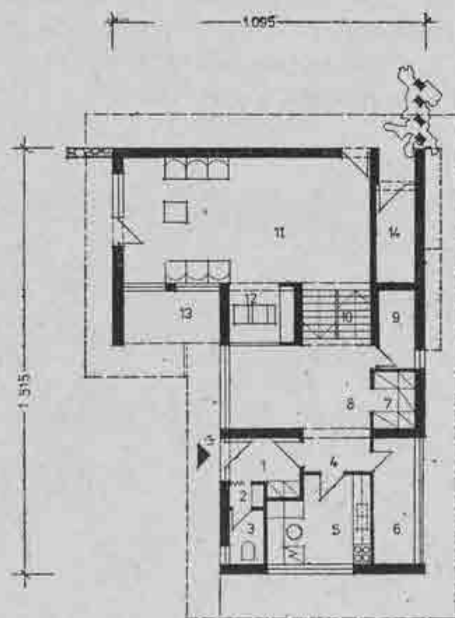
BOČNÝ POHLAD

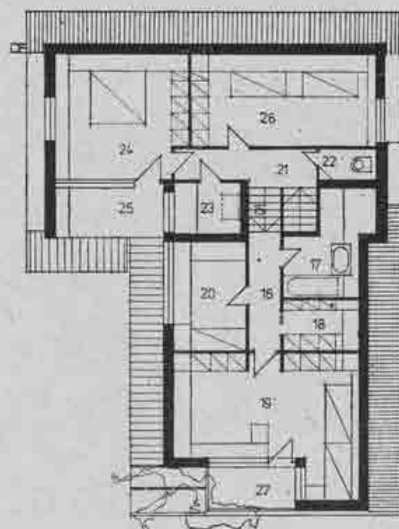
POHLAD OD ULICE

BOČNÝ POHLAD

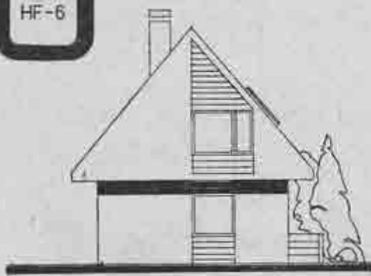
VSTUPNÉ PODLAŽÍ

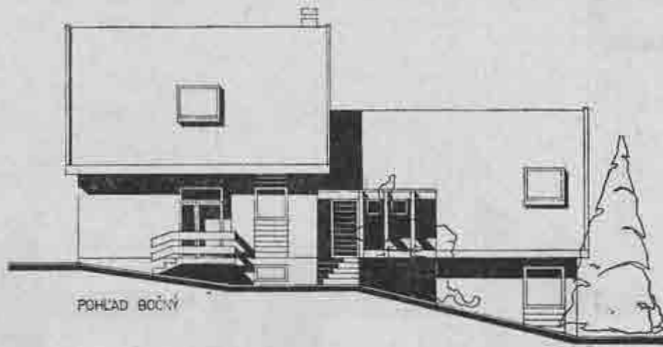
PODKROVÍ

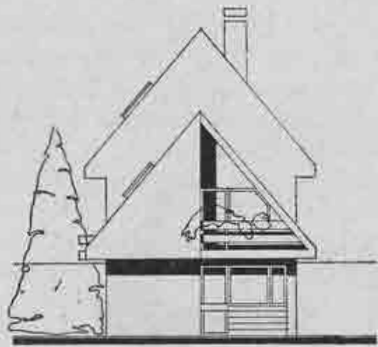
HF-6

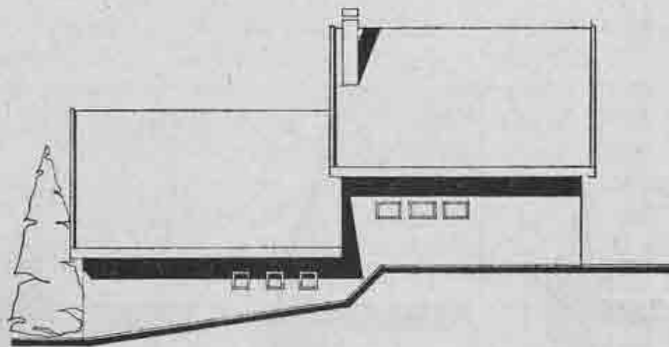
POHĽAD OD ULICE

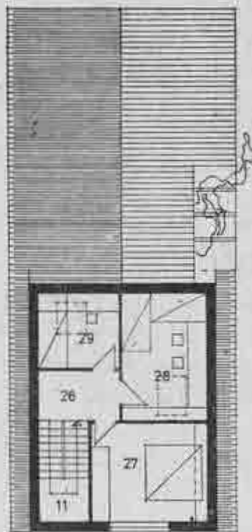
POHĽAD BOČNÝ

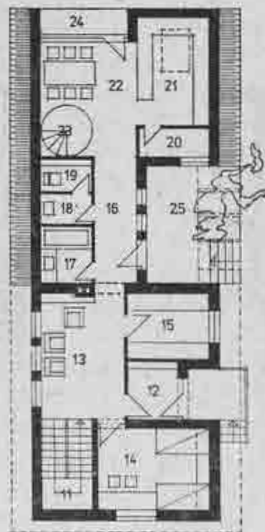
POHĽAD OD ZÁHRADY

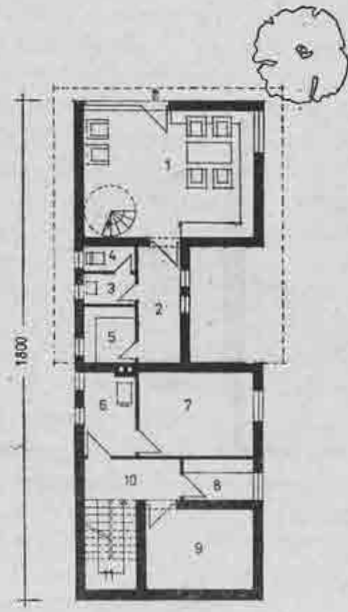
POHĽAD BOČNÝ

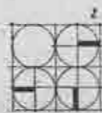
PODKROVIE

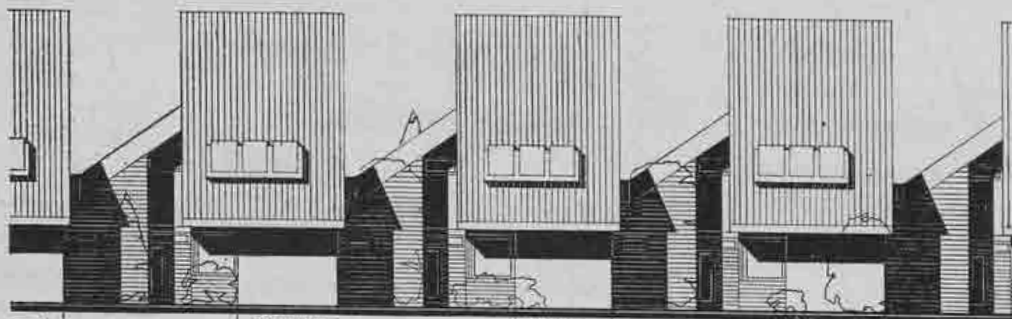
NÁSTUPNÉ PODLAŽIE

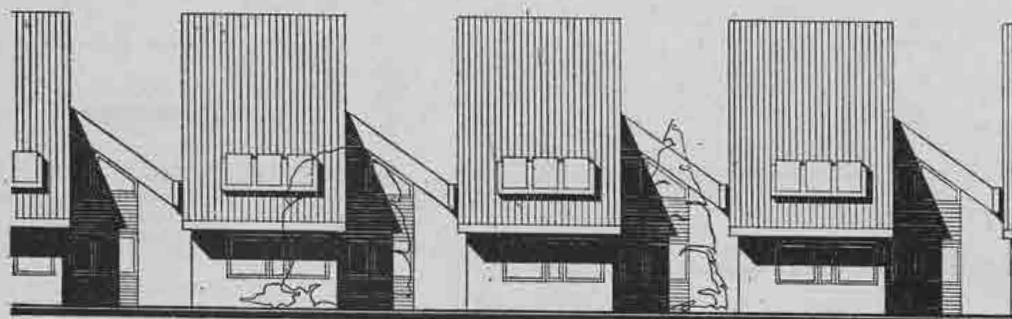
SPODNÉ PODLAŽIE

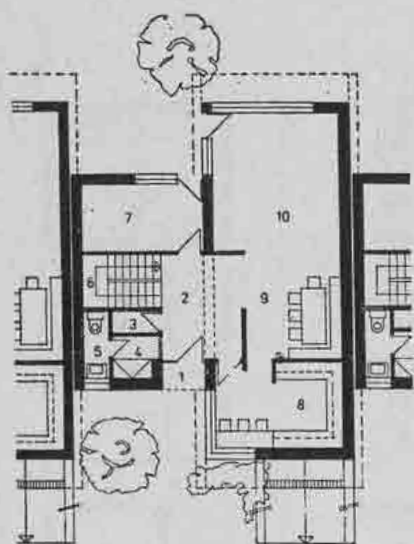
HS-25

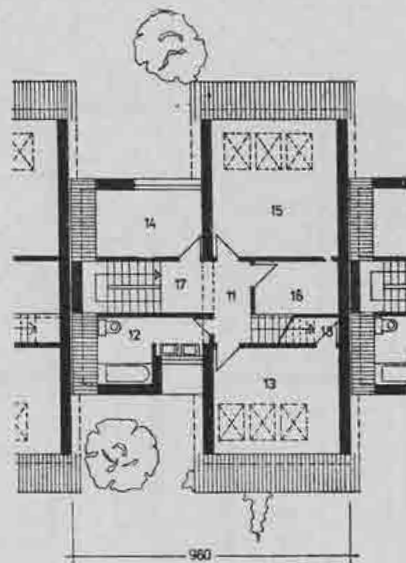
POHĽAD OD ULICE

POHĽAD OD ZÁHRADY

PRÍZEMIE

1. POKROVIE

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 26, 1978, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. BOŽENA FILOVÁ, CSc.

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevićová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Výkonný redaktor *Pavol Stano*
Typografia: *Ivan Kovačević*
Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Výmer SÚTI č. 8/6
Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1978

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 26, 1978, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсо-
ва 17

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 26, 1978, Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol
Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 26, 1978, No. 2.

Published quarterly by VEDA, the Publi-
shing House of the Slovak Academy of
Sciences. Managing Editors PhDr. Božena
Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

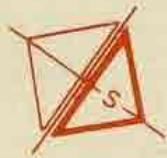
Anné 26, 1978, No. 2.

Parait quarte fois par an Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol
Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia. Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, N. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam,
Netherlands.

RIEKA

